

Oripova Sarvinoz Narzulloyevna*Katta o'qituvchi**Alfraganus Universiteti*sarvinozoripova54@gmail.com*Orcid:0009-0001-9000-0682*

G'ARB ADABIY-ESTETIKASIDA TUSHKUNLIK MODUSI: FRANS KAFKA, ALBER KAMYU VA JEYMS JOYS IJODI HAMDA ZAMONAVIY O'ZBEK HIKOYACHILIGIDAGI POETIK TRANSFORMATSIYA

Annotatsiya. Mazkur maqolada XX asr G'arb adabiy-estetik tafakkurida shakllangan tushkunlik modusi muammosi tadqiq etiladi. Tushkunlik modusi insonning ruhiy iztiroblari, begonalashuvi, yolg'izligi, mavjudlik mohiyatini anglash jarayoni bilan bog'liq murakkab estetik hodisa sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotda Frans Kafka, Alber Kamyu va Jeyms Joys ijodida namoyon bo'lgan ekzistensial motivlar, absurd tafakkur, inson va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar qiyosiy-tipologik asosda tahlil qilinadi.

Maqolada Kafka ijodidagi absurd va ramziy tafakkur, Kamyu falsafasidagi absurd va isyon tushunchalari, Joys modernistik poetikasidagi inson ongining ichki harakati masalalari yoritiladi. Shuningdek, G'arb modernistik estetik tamoyillarining zamonaviy o'zbek hikoyachiligidagi badiiy transformatsiyasi Nazar Eshonqul va Abduqayum Yo'ldoshev ijodi misolida ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot natijasida tushkunlik modusi faqat ruhiy tushkunlik yoki pessimizm hodisasi emas, balki insonning o'zligini anglash, ma'naviy izlanish va mavjudlik mohiyatini tushunishga bo'lgan intilishini ifodalovchi estetik kategoriya ekanligi asoslanadi. G'arb modernizmi tajribasi o'zbek nasrida bevosita takrorlanmagan, balki milliy tafakkur, axloqiy qadriyatlar va ma'naviy qarashlar asosida qayta talqin qilingan.

Kalit so'zlar: tushkunlik modusi, modernizm, ekzistensializm, absurd, ramz, mifopoetika, Kafka, Kamyu, Joys, o'zbek hikoyachiligi.

МОДУС УНЫНИЯ В ЗАПАДНОЙ ЛИТЕРАТУРНО-ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ: ТВОРЧЕСТВО ФРАНЦА КАФКИ, АЛЬБЕРА КАМЮ И ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА И ПОЭТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В СОВРЕМЕННОЙ УЗБЕКСКОЙ НОВЕЛЛИСТИКЕ

Аннотация. В данной статье исследуется проблема модуса уныния в западной литературно-эстетической мысли XX века. Модус уныния рассматривается как сложное эстетическое явление, связанное с духовными

переживаниями человека, отчуждением, одиночеством и стремлением осмыслить сущность бытия.

В работе анализируются экзистенциальные мотивы, абсурдное мышление и противоречия между человеком и обществом в творчестве Франца Кафки, Альбера Камю и Джеймса Джойса. Особое внимание уделяется символической поэтике Кафки, философии абсурда и бунта Камю, а также модернистской технике изображения внутреннего сознания человека у Джойса.

Кроме того, рассматривается влияние западной модернистской эстетики на современную узбекскую прозу на примере произведений Назара Эшонкула и Абдукаюма Юлдашева. Автор показывает, что западные художественные принципы были не просто заимствованы, а творчески переосмыслены в соответствии с национальным мировоззрением и духовными ценностями.

В результате исследования доказывается, что модус уныния является не только выражением пессимизма, но и художественной формой поиска человеком смысла жизни, самопознания и духовного совершенствования.

Ключевые слова: модус уныния, модернизм, экзистенциализм, абсурд, символ, мифопоэтика, Кафка, Камю, Джойс, узбекская проза.

THE MODE OF MELANCHOLY IN WESTERN LITERARY AESTHETICS: THE WORKS OF FRANZ KAFKA, ALBERT CAMUS AND JAMES JOYCE AND ITS POETIC TRANSFORMATION IN CONTEMPORARY UZBEK PROSE

Abstract. This article examines the problem of the mode of melancholy in Western literary and aesthetic thought of the twentieth century. The mode of melancholy is interpreted as a complex aesthetic phenomenon associated with human spiritual suffering, alienation, loneliness, and the search for the meaning of existence.

The study analyzes existential motifs, absurd thinking, and conflicts between the individual and society in the works of Franz Kafka, Albert Camus, and James Joyce. Particular attention is paid to Kafka's symbolic representation of human alienation, Camus's philosophical concepts of absurdity and rebellion, and Joyce's modernist exploration of human consciousness.

The article also investigates the transformation of Western modernist aesthetic principles in contemporary Uzbek prose through the works of Nazar Eshonkul and Abduqayum Yuldoshev. It demonstrates that Western modernist traditions were not simply imitated but creatively reinterpreted within the framework of Uzbek national thinking, moral values, and cultural traditions.

The research concludes that the mode of melancholy should not be understood merely as pessimism. Rather, it represents an aesthetic category reflecting human self-awareness, spiritual search, and the desire to understand the essence of existence.

Keywords: mode of melancholy, modernism, existentialism, absurdity, symbolism, mythopoetics, Kafka, Camus, Joyce, Uzbek prose.

KIRISH

XX asr jahon adabiyoti tarixida insonning ichki dunyosi, ruhiy iztiroblari va mavjudlik muammolariga yangicha yondashuv shakllandi. Ushbu davrda yuz bergan ijtimoiy-siyosiy silkinishlar, jahon urushlari, ilmiy-texnik taraqqiyotning jadallashuvi hamda an'anaviy qadriyatlarning inqirozi insonning olamdagi o'rnini haqidagi savollarni keskinlashtirdi [6;7].

Mazkur jarayon adabiyotda insonning tashqi faoliyatidan ko'ra uning ichki kechinmalari, ruhiy ziddiyatlari va ong osti jarayonlarini tasvirlashga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirdi. Natijada modernizm, ekzistensializm va absurd adabiyoti kabi yo'nalishlar shakllandi [2;6;11].

Tushkunlik modusi XX asr adabiyotining asosiy estetik kategoriyalaridan biri sifatida namoyon bo'ldi. Bu tushuncha faqat qayg'u yoki umidsizlik holatini emas, balki insonning ma'no izlash jarayonidagi murakkab ruhiy holatini anglatadi. Tushkunlik ko'pincha qahramonning jamiyat, borliq va o'zligi bilan munosabatidagi ziddiyatlar orqali ochiladi [1;2].

Frans Kafka, Alber Kamyu va Jeyms Joys kabi ijodkorlar insonning ruhiy yolg'izligi, begonalashuvi va ma'naviy izlanishlarini yangi poetik vositalar orqali tasvirladilar. Ularning asarlarida inson oddiy ijtimoiy mavjudot emas, balki o'z taqdiri va mavjudligi haqida fikrlovchi murakkab ruhiy

mavjudlik sifatida namoyon bo'ladi [4; 6; 8; 10].

Bugungi o'zbek nasrida ham ushbu estetik tamoyillarning ijodiy davom etayotganini ko'rish mumkin. Ayniqsa, Nazar Eshonqul, Abduqayum Yo'ldoshev kabi yozuvchilar ijodida ramziy tafakkur, mifopoetik tasvir va ekzistensial muammolar muhim o'rin egallaydi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagi jihatlarida namoyon bo'ladi:

Birinchidan, XX asr G'arb adabiy-estetik tafakkurida shakllangan tushkunlik modusi alohida poetik hodisa sifatida tahlil qilinib, uning faqat pessimizm yoki ruhiy tushkunlik ifodasi emas, balki insonning mavjudlik mohiyatini anglash jarayonidagi estetik kategoriya ekanligi asoslandi.

Ikkinchidan, Frans Kafka, Alber Kamyu va Jeyms Joys ijodida tushkunlik modusi turli badiiy shakllarda namoyon bo'lishi aniqlandi. Kafka ijodida bu holat absurd va begonalashuv poetikasi orqali, Kamyu asarlarida ekzistensial isyon va ma'no izlash falsafasi orqali, Joys ijodida esa inson ongining murakkab ichki harakati orqali ifodalanishi ko'rsatildi.

Uchinchidan, G'arb modernistik poetikasining zamonaviy o'zbek hiko-yachiligiga ta'siri bevosita taqlid shaklida emas, balki milliy badiiy tafakkur asosida qayta ishlangan ijodiy hodisa ekanligi dalillandi.

To'rtinchidan, Nazar Eshonqul va Abduqayum Yo'ldoshev hikoyalarida ramz, mif va metafora vositasida inson ruhiyati, ma'naviy inqiroz hamda o'zlikni anglash masalalari G'arb ekzistensial poetikasi bilan qiyosiy jihatdan tadqiq qilindi.

2. FRANS KAFKA IJODIDA TUSHKUNLIK MODUSI VA ABSURD POETIKASI

Frans Kafka XX asr modernistik adabiyotining eng yirik vakillaridan biri hisoblanadi. Uning ijodida insonning jamiyat bilan ziddiyati, ruhiy yolg'izligi, ma'naviy iztirobi va mavjudlik muammolari markaziy o'rin egallaydi. Adib yaratgan badiiy olam tashqi voqelikning aniq tasviri emas, balki inson ruhiyatining ramziy ifodasidir.

Kafka asarlarida voqelik ko'pincha mantiqsiz, tushga o'xshash va sirli muhitda tasvirlanadi. Qahramonlar nima sababdan jazolanayotganini, kim tomonidan boshqarilayotganini yoki qanday ayb qilganini anglay olmaydi. Bunday vaziyat o'quvchini ham qahramon bilan birga ruhiy noaniqlik holatiga olib kiradi. Natijada absurd poetikasi shakllanadi.

"Ochlik ustasi" hikoyasi yozuvchining falsafiy-estetik qarashlarini eng yorqin ifodalagan asarlardan biridir. Hikoya syujetiga ko'ra, bosh qahramon uzoq muddat ochlik saqlashni san'at darajasiga ko'targan ijodkor sifatida tasvirlanadi. Biroq vaqt o'tishi bilan tomoshabinlarning unga bo'lgan qiziqishi so'nadi, san'at esa omma nazarida qadrsizlanadi.

Asarning tashqi syujeti sodda ko'rinsada, uning ichki falsafiy qatlamlari nihoyatda murakkabdir. Ochlik ustasi moddiy manfaatlardan voz kechgan, ruhiy poklikni oliy qadriyat deb bilgan shaxs timsolidir. Uning ochligi biologik ehtiyoj emas, balki ma'naviy tanlovdir. Shu sababli qahramonning butun hayoti insonning o'z e'tiqodiga sodiqligi haqidagi falsafiy ramz sifatida talqin qilinadi.

Hikoyadagi **qafas** ramzi alohida poetik ahamiyat kasb etadi. Bir tomondan u qahramonning jismoniy qamog'ini anglatrsa, ikkinchi tomondan insonning jamiyat, taqdir va mavjudlik qonunlari oldidagi o'jizligini ifodalaydi. Qafas ichidagi inson va uning tashqarisidagi olomon o'rtasidagi qarama-qarshilik shaxs va jamiyat konfliktining badiiy modelini yaratadi.

Tomoshabinlar obrazida esa omamaviy ong tanqid qilinadi. Ular san'atning mohiyatini anglash o'rniga tomoshani oddiy ko'ngilochar vosita sifatida qabul qiladilar. Natijada haqiqiy iste'dod yolg'iz qoladi. Bu holat XX asr modernistik adabiyotining eng muhim g'oyalaridan biri – **begonalashuv** fenomenini namoyon qiladi.

Hikoyaning yakuniy dialogi alohida falsafiy mazmunga ega. Ochlik ustasi o'lim oldida: *"Men o'zim yoqtiradigan ovqatni topa olmadim"*, deydi. Mazkur jumla asarning kalit g'oyasidir. Bu yerda ovqat biologik ehtiyojni emas, balki inson izlayotgan ruhiy qoniqish, haqiqat va ma'naviy mukammallikni anglatadi. Demak, qahramon butun

umri davomida ma'no izlagan, biroq uni topa olmagan.

Kafka poetikasining yana bir muhim xususiyati mifopoetik tafakkurdir. Yozuvchi antik mifologiya, Injil motivlari va diniy ramzlardan zamonaviy inson fojiasini yoritishda foydalanadi. Shu jihatdan uning asarlaridagi miflar qadimgi rivoyatlarni takrorlash emas, balki yangi falsafiy mazmun hosil qiluvchi poetik vosita vazifasini bajaradi.

"Ochlik ustasi" hikoyasida hayvonlar, qafas, sirk, tomoshabin va ochlik kabi obrazlar ko'p qatlamli ramziy tizimni tashkil etadi. Mazkur ramzlar orqali yozuvchi insonning ma'naviy qashshoqlashuvi, iste'molchilik kayfiyatining kuchayishi va san'atning qadr-sizlanishini tanqid qiladi.

Shunday qilib, Frans Kafka tushkunlik modusini insonning ruhiy inqirozi sifatida emas, balki uning o'zligini anglash jarayoni sifatida talqin etadi. Yozuvchi nazarida eng katta fojia insonning yolg'izligi emas, balki uning ma'naviy haqiqatini anglaydigan jamiyatning mavjud emasligidir. Aynan shu jihat Kafka poetikasining jahon adabiyotidagi betakror o'rnini belgilaydi va uning asarlarini bugungi davr uchun ham dolzarb qiladi.

3. ALBER KAMYU FALSAFASIDA TUSHKUNLIK MODUSI VA ISYON ESTETIKASI

XX asr G'arb adabiy tafakkurining yirik namoyandalaridan biri Alber Kamyu ekzistensializm va absurd falsafasini yangi bosqichga olib chiqqan ijodkor sifatida e'tirof etiladi. Uning

"Sizif haqidagi asotir", "Isyonkor inson", "Begona", "Vabo" kabi asarlarida insonning mavjudlik mohiyati, ma'naviy tanlovi, erkinligi va mas'uliyati markaziy muammolar sifatida talqin etiladi. Kamyu ijodining asosiy falsafiy kategoriyasi – **absurd** bo'lib, u insonning cheksiz ma'no izlash istagi bilan olamning sukuti o'rtasidagi qarama-qarshilikni anglatadi.

Kamyu fikricha, inson tabiatiga ko'ra hayotning mazmunini anglashga intiladi. Biroq borliq unga tayyor javob bermaydi. Natijada inson o'zini ma'nosiz olam qarshisida yolg'iz his qiladi. Ana shu ruhiy holat absurdni yuzaga keltiradi. Biroq Kamyu absurdni umidsizlik sifatida emas, balki insonning ma'naviy uyg'onishi sifatida talqin qiladi [3;4; 5]. Inson aynan shu haqiqatni anglaganidan keyingina o'z erkinligini his eta boshlaydi.

3.1. Sizif obrazi va tushkunlikning poetik transformatsiyasi

Sizifning jazosi abadiy takrorlanishdan iborat. U toshni tog' tepasiga olib chiqadi, tosh yana pastga tushadi va jarayon qaytadan boshlanadi [4].

Tashqi nuqtayi nazardan bu mutlaq ma'nosizlikdir.

Ammo Kamyu uchun muhim jihat boshqa:

Sizif o'z holatini anglaydi.

Anglash esa unga ichki erkinlik beradi.

Shu sababli Kamyu poetikasida tushkunlik ikki bosqichli jarayon sifatida namoyon bo'ladi:

absurdni anglash → ichki qarshilik → erkinlik.

Bu jihat Kafka modelidan keskin farq qiladi.

Mezon

Borliq

Inson

Tushkunlik

Absurd

Javob

Erkinlik

San'at

Kafka

Tushunarsiz va yopiq tizim

Tizim oldida ojiz

Begonalashuv natijasi

Fojeaviy holat

Noaniqlik

Cheklangan

Begonalashuvni ifodalaydi

Kamyu

Sukut saqlovchi olam

Absurdni anglaydigan mavjudot

Anglashning boshlang'ich bosqichi

Falsafiy haqiqat

Isyon

Ongli ravishda tanlanadi

Ma'nosizlikka qarshi ijodiy qarshilik

"Sizif haqidagi asotir"da qadimgi yunon mifologiyasidagi Sizif obrazi zamonaviy inson timsoliga aylantiriladi. Har kuni tog' tepasiga tosh chiqarib, uning yana pastga dumalab tushishini kuzatadigan Sizif tashqi tomondan baxtsiz ko'rinsa-da, Kamyu uni mag'lub emas, balki g'olib inson deb baholaydi. Chunki Sizif o'z taqdirini anglagan va unga ongli ravishda qarshi turishni tanlagan. Demak, insonning haqiqiy erkinligi taqdirni inkor etishda emas, balki uni anglagan holda yashashidir.

Kamyu "Isyonkor inson" asarida isyon tushunchasini siyosiy yoki ijtimoiy qo'zg'olon darajasida emas, balki axloqiy-estetik kategoriya sifatida sharhlaydi. Uning fikricha, inson "yo'q" deyish orqali o'z qadr-qimmatini himoya qiladi. Isyon shaxsning ma'naviy mustaqilligini ifodalaydi. Shu sababli Kamyu estetikasida isyon

vayronkorlik emas, balki yaratuvchanlikning boshlanishidir.

Adib san'atni ham isyonning eng mukammal shakllaridan biri deb hisoblaydi. Chunki san'at mavjud voqelikni aynan takrorlamaydi, balki uni qayta yaratadi, unga yangi ma'no yuklaydi. Shu jihatdan Kamyu nazarida ijodkor ma'naviy erkinlikni himoya qiluvchi shaxsdir. Uning qahramonlari jamiyatga qarshi emas, balki ma'nosizlikka qarshi kurashadilar.

Kamyu qarashlari Frans Kafka poetikasi bilan ma'lum darajada musharakdir. Har ikki yozuvchi insonning yolg'izligi va begonalashuvini tasvirlaydi. Ammo Kafka qahramoni ko'pincha fojiali yakun topadigan labirint ichida qolsa, Kamyu qahramoni isyon orqali ichki ozodlikka erishishga harakat qiladi. Demak, Kafka absurdni ruhiy fojia sifatida ko'rsatsa, Kamyu uni inson erkinligini anglash vositasi sifatida talqin qiladi.

4. JEYMS JOYS IJODIDA MODERNISTIK TAFAKKUR VA IN- SON ONGIGA PSIXOLOGIK YON- DASHUV

XX asr modernistik adabiyotining shakllanishida Jeyms Joys ijodi alohida o'rin egallaydi. Adib badiiy tafakkur taraqqiyotiga yangi tasvir tamoyillarini olib kirdi. Uning ijodida insonning tashqi harakatidan ko'ra ichki ruhiy jarayonlari, ong oqimi, xotira va tasavvurning murakkab mexanizmlari asosiy tasvir obyektiga aylandi. Jeyms Joys ijodida inson ruhiyatini tasvirlashning mutlaqo yangi imkoniyatlari shakllandi. Yozuvchi tashqi voqelikni izchil tasvirlashdan ko'ra, inson ongida kechayotgan assotsiativ jarayonlarni badiiy ifodalashga intildi.

Uning poetikasida **ong oqimi** muhim o'rin egallaydi.

Ong oqimi — qahramon tafakkurining uzluksiz, assotsiativ va ba'zan mantiqiy tartibga bo'ysunmaydigan harakatini tasvirlash usulidir.

Bunday usulda:

- xotira;
- tasavvur;
- sezgi;
- ichki monolog;
- tashqi taassurot;
- o'tmish va hozirgi vaqt bir-biriga aralashib ketadi.

Shu sababli Joysning badiiy matnida vaqt ham an'anaviy xronologik tizimdan chiqadi.

4.1. "Musavvirning yoshlikdagi portreti"

Asarning markazida Stiven Dedalus turadi.

Stivenning shakllanish jarayoni bir vaqtning o'zida uch xil tizim bilan ziddiyatga kirishish orqali amalga oshadi [9]:

diniy qadriyatlar — milliy muhit — shaxsiy ijodiy erkinlik.

U tayyor haqiqatlarni qabul qilish o'rniga o'zligini mustaqil ravishda anglashga intiladi.

Shu jihatdan Stiven obrazi tushkunlik modusi bilan bog'liq bo'lsa-da, uning tushkunligi mutlaq umidsizlik emas. Bu — **shakllanish jarayonidagi ichki ziddiyat.**

Joysda tushkunlik insonning o'zligini yaratish jarayonidagi zarur psixologik bosqich sifatida namoyon bo'ladi.

Joys poetikasining eng muhim xususiyati — inson ongining ichki harakatini badiiy shaklda ifodalashdir. An'anaviy syujet qurilishidan farqli ravishda yozuvchi qahramonning ruhiy kechinmalarini, fikrlar oqimini va ong ostida yuzaga keladigan assotsiativ bog'lanishlarni markazga qo'yadi.

Adibning "Musavvirning yoshlikdagi portreti" romanida Stiven Dedalus obrazi orqali ijodkor shaxsning shakllanish jarayoni ko'rsatiladi. Qahramon diniy, ijtimoiy va oilaviy qadriyatlar bilan shaxsiy erkinlik istagi o'rtasida murakkab tanlov oldida qoladi.

Stivenning ruhiy izlanishlari XX asr insonining umumiy holatini ifodalaydi. U tayyor haqiqatlarni qabul qilishdan ko'ra, o'zligini mustaqil ravishda anglashga intiladi. Shu jihatdan

Joys qahramoni ham modernistik adabiyotdagi begonalashgan inson obrazi-ning o'ziga xos ko'rinishidir.

"Uliss" romanida esa inson hayotining oddiy bir kuni orqali butun borliq masalalari ochib beriladi. Yozuvchi kundalik hayot tafsilotlarini inson ongining chuqur qatlamlari bilan bog'laydi [8]. Natijada oddiy voqelik falsafiy va estetik mazmun kasb etadi.

Joys ijodidagi tushkunlik modusi bevosita umidsizlik shaklida emas, balki insonning o'zligini topish jarayonidagi murakkab ruhiy holat sifatida namoyon bo'ladi. Bu jihat uni Kafka va Kamyu ijodi bilan yaqinlashtiradi.

Biroq Kafka qahramonlari ko'pincha tashqi kuchlar oldida o'jiz qolsa, Kamyu qahramonlari absurdga qarshi isyon orqali javob beradi. Joys qahramonlari esa o'zligini anglash va ijodiy erkinlikka erishish yo'lini tanlaydi.

5. KAFKA, KAMYU VA JOYS: TUSHKUNLIK MODUSINING UCH MODEL

Yuqoridagi tahlillarni umumlashtirib, uch ijodkor poetikasida tushkunlikning quyidagi modellarini ajratish mumkin:

1. Kafka — absurd-begonalashuv modeli

Inson tushunarsiz tizim ichida qoladi. U javob izlaydi, ammo tizim javob bermaydi.

2. Kamyu — absurd-isyon modeli

Inson olamning ma'nosizligini anglaydi, ammo taslim bo'lmaydi. U isyon orqali o'z erkinligini tasdiqlaydi.

3. Joys — psixologik-o'zlik modeli

Inson tashqi muhit bilan ichki dunyosi o'rtasidagi ziddiyatni boshdan kechiradi va o'zligini anglash orqali ijodiy erkinlikka intiladi.

Ushbu uch modelni quyidagi sxema orqali umumlashtirish mumkin:

KAFKA

Absurd → Begonalashuv → Yolg'izlik → Tushkunlik

KAMYU

Absurd → Anglash → Isyon → Erkinlik

JOYS

Begonalashuv → Ichki izlanish → O'zlikni anglash → Ijodiy erkinlik

6. G'ARB ADABIY-ESTETIKASINING ZAMONAVIY O'ZBEK HIKOYACHILIGIGA TA'SIRI

Mustaqillik yillarida o'zbek hiko-yachiligida inson ruhiyati, ichki kechin-malari va ekzistensial muammolarni badiiy tadqiq etishga bo'lgan qiziqish sezilarli darajada kuchaydi. Ayniqsa, Nazar Eshonqul, Isajon Sulton, Ulug'bek Hamdam va Abduqayum Yo'ldoshev ijodida ramz, metafora, mifopoetik tafakkur hamda psixologik tasvir yetakchi poetik vositalarga aylandi [15–18].

Bu jarayon bevosita G'arb mod-ernistik adabiyotining ta'siri bilan bog'liq bo'lsa-da, o'zbek yozuvchilari mazkur estetik tamoyillarni milliy tafak-kur asosida qayta talqin qildilar. Na-tijada Sharq falsafasi, islomiy axloq va milliy mentalitet modernistik poetika bi-lan uyg'unlashdi [15; 16].

Nazar Eshonqul hikoyalarida insonning yolg'izligi va ma'naviy izlanishlari ko'pincha ramziy obrazlar orqali ifodalanadi. "Maymun yetaklagan odam" hikoyasida qahramonning ruhiy holati jamiyatning ma'naviy tanazzuli bilan uzviy bog'liq holda ochiladi [19; 20].. Hikoyadagi ramzlar insonning o'zligini yo'qotishi va ma'naviy qashshoqlashuvini ifodalaydi. Bu jihatdan asar Kafka poetikasi bilan tipologik yaqinlik kasb etadi.

Abduqayum Yo'ldoshevning "Puankare" hikoyasi esa zamonaviy o'zbek nasrida ekzistensial tafakkurning yorqin namunalaridan biridir. Hikoya qahramoni iste'dodli matematik bo'lish imkoniyatiga ega bo'lsa-da, ijtimoiy muhit va turmush tashvishlari uning salohiyatini ro'yobga chiqarishga imkon bermaydi. Natijada qahramon ichki iztiroblar girdobida yashaydi.

Hikoyadagi eski charm portfel ramzi vaqtning o'tishi, inson orzularining yemirilishi hamda moddiy qadriyatlarining ma'naviyatdan ustun qo'yilishini ifodalaydi. Muallif oddiy maishiy detal orqali jamiyatning chuqur ijtimoiy va ruhiy muammolarini ochib beradi[18]. Mazkur usul Kafka va Kamyu poetikasiga xos ramziy tafakkur bilan mushtarakdir.

Shu bilan birga, Yo'ldoshev qahramonlari G'arb modernizmidagi qahramonlardan muhim jihati bilan farq qiladi. Ular mutlaq umidsizlikka tushmaydi. Milliy dunyoqarash, e'tiqod va axloqiy qadriyatlar ularning ichki tayanchi bo'lib qoladi. Shu sababli zamonaviy o'zbek hikoyachiligida tushkunlik

modusi ma'naviy tanazzul emas, balki komillikka intilish yo'lidagi sinov sifatida talqin qilinadi.

Demak, G'arb adabiy-estetikasi-ning zamonaviy o'zbek hikoyachiligiga ta'siri bevosita taqlid shaklida emas, balki ijodiy o'zlashtirish va milliyashtirish tamoyili asosida amalga oshgan. Bu esa yangi poetik tafakkurning shakllanishida muhim omil bo'ldi.

Alber Kamyu XX asr ekzistensial tafakkurining yirik vakillaridan biri sifatida insonning ma'no izlash jarayonini falsafiy va badiiy jihatdan tadqiq etdi. Uning ijodida absurd tushunchasi asosiy estetik tamoyil sifatida namoyon bo'ladi.

Kamyu uchun absurd — dunyoning ma'nosizligi emas, balki inson ongining ma'no izlash ehtiyoji bilan olamning sukuti o'rtasidagi qarama-qarshilikdir.

"Sizif haqidagi asotir" asarida yozuvchi inson hayotini doimiy kurash jarayoni sifatida tasvirlaydi. Sizif obrazi orqali insonning qiyinchiliklarga qaramay yashashga bo'lgan irodasi ko'rsatiladi.

Kamyu fikricha, inson absurdni anglaganidan so'ng tushkunlikka tushmasligi kerak. Aksincha, u isyon orqali o'z erkinligini namoyon qiladi.

"Isyonkor inson" asarida isyon tushunchasi vayronkor harakat emas, balki inson qadr-qimmatini himoya qilish shakli sifatida talqin qilinadi.

Kamyu estetik qarashlariga ko'ra, san'at ham ana shunday isyon shaklidir. Chunki ijodkor mavjud tartibni

oddiy takrorlamaydi, balki unga yangi ma'no beradi.

Shuning uchun Kamyu ijodidagi tushkunlik modusi umidsizlikka emas, balki ma'naviy uyg'onishga olib keluvchi jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

7. Nazar Eshonqul hikoyalarida ekzistensial holat va ramziy tafakkur

Nazar Eshonqul ijodida insonning ruhiy yolg'izligi, tarixiy xotira, ma'naviy inqiroz kabi masalalar muhim o'rin tutadi. Uning hikoyalarida voqelik ko'pincha ramziy shaklda berilib, tashqi hodisalar orqali ichki ruhiy jarayonlar ochiladi [17; 19; 20].

"Maymun yetaklagan odam" hikoyasi ushbu jihatdan alohida ahamiyatga ega. Asardagi maymun obrazi insonning ma'naviy tanazzuli, tafakkur erkinligining yo'qolishi va jamiyatdagi begonalashuv jarayonining ramzi sifatida namoyon bo'ladi.

Asarning eng muhim xususiyati shundaki, qahramonning ruhiy holati to'g'ridan-to'g'ri izohlanmaydi. U:

- portret;
- surat;
- rang;
- maymun;
- o'rmon;
- yorug'lik va qorong'ilik

kabi ramziy vositalar orqali ochiladi.

Ayniqsa, **maymun** obrazi ko'p qatlamli ramziy mazmunga ega.

Sarlavhaning o'zi o'quvchini semantik noaniqlik oldida qoldiradi:

Odam maymunni yetaklayaptimi yoki maymun odamni?

Ana shu savol asarning asosiy falsafiy muammosini shakllantiradi.

Inson o'z hayotini boshqaryaptimi yoki tarixiy, ijtimoiy va mafkuraviy kuchlar tomonidan boshqarilyaptimi?

Bu jihat Kafka poetikasidagi ramziy tasvir tamoyillari bilan yaqinlik kasb etadi. Har ikki yozuvchi insonning o'z mohiyatidan uzoqlashishini badiiy obrazlar orqali ifodalaydi.

Biroq o'zbek yozuvchisida bu jarayon milliy axloqiy qadriyatlar va ma'naviy mezonlar bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Shaxsning fojeasi faqat individual muammo emas, balki jamiyatning ma'naviy holati bilan bog'liq hodisa sifatida ko'rsatiladi.

8. ABDUQAYUM YO'LDOSHEVNING "PUANKARE" HIKOYASIDA INSON VA VAQT MUAMMOSI

Abduqayum Yo'ldoshev ijodi zamonaviy o'zbek hikoyachiligida falsafiy-psixologik yo'nalishning yorqin namunalaridan biridir. Uning "Puankare" hikoyasi insonning amalga oshmagan imkoniyatlari va vaqtning qaytmasligi masalalarini falsafiy-psixologik yo'sinda yoritadi.

Bu yerda tushkunlikning manbai Kafka asarlaridagi kabi tushunarsiz byurokratik tizim emas, balki:

vaqt + sharoit + amalga oshmagan orzu + inson imkoniyatlarining chegaralanganligi

kabi omillarning o'zaro to'qnashuvidir.

“Puankare” haqida berilgan adabiy ma’lumotlarda ham hikoyaning markazida umrini o’zi uchun yashashni orzu qilgan, ammo bu imkoniyat kulganda hayotining oxiriga yetib qolgan matematik obrazi turishi ta’kidlanadi.

Shu jihatdan hikoyada Kamyu falsafasiga yaqin nuqta mavjud: inson vaqt va taqdirning qaytmasligini anglaydi.

Ammo Yo’ldoshevning badiiy yechimi Kamyudagidan farq qiladi. Qahramonning ichki kechinmasi mutlaq isyon shaklida emas, balki **o’z umrining mazmunini anglash** jarayoni sifatida namoyon bo’ladi.

Uning “Puankare” hikoyasida inson iste’dodi, ilm, jamiyat va shaxsiy taqdir masalalari markazga chiqariladi.

Hikoya qahramoni ilmga, xususan, matematik tafakkurga katta qiziqish bildiradi. Ammo ijtimoiy muhit, hayotiy sharoit va jamiyatdagi qadriyatlar tizimi uning imkoniyatlarini to’liq namoyon qilishiga yo’l bermaydi.

Bu holat G’arb ekzistensial adabiyotidagi begonalashuv motivi bilan hamohangdir. Kafka qahramonlari singari “Puankare” qahramoni ham o’z ichki imkoniyatlari va tashqi voqelik o’rtasidagi ziddiyatni boshdan kechiradi.

Hikoyadagi portfel obrazi ramziy ma’noga ega. U vaqt, xotira va inson orzularining yemirilishini ifodalaydi [18]. Oddiy buyum orqali yozuvchi inson hayotining o’tkinchiligi va qadriyatlar o’zgarishini ko’rsatadi.

Abduqayum Yo’ldoshevning badiiy uslubi G’arb modernizmidagi

ramziy tafakkur bilan uyg’unlashsa-da, uning asarlarida milliy ruh, ma’naviy mas’uliyat va axloqiy mezonlar ustuvorlik qiladi.

O’zbek hikoyachiligida esa ushbu estetik tamoyillar milliy tafakkur asosida qayta talqin qilinadi. O’zbek yozuvchilari G’arb modernistik tajribasidan foydalanib, insonning ma’naviy olami, axloqiy tanlovi va komillikka intilish masalalarini yoritadilar.

Shunday qilib, G’arb va o’zbek adabiyotidagi tushkunlik modusi o’rtasidagi asosiy umumiylik inson ruhiyatini chuqur tahlil qilishga intilishda ko’rinsa, asosiy farq uning falsafiy talqinidadir. G’arb modernizmida bu ko’proq absurd va ekzistensial yolg’izlik bilan bog’lansa, o’zbek adabiyotida u ma’naviy izlanish va komillikka intilish jarayoni sifatida namoyon bo’ladi.

Tushkunlik modusi orqali yozuvchilar insonning tashqi olam bilan ziddiyatini, uning ichki yolg’izligini va ma’naviy izlanishlarini tasvirlaydilar. Ushbu hodisa modernistik adabiyotda yangi poetik shakllarni yuzaga keltirib, ramziy obrazlar, mifologik tafakkur va falsafiy mushohadalarning rivojlanishiga sabab bo’ldi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi yana shundaki, G’arb modernistik tajribasining zamonaviy o’zbek nasrida qanday o’zlashtirilgani va milliy badiiy tafakkur asosida qanday qayta talqin qilingani yetarlicha kompleks o’rganishni talab qiladi.

Bugungi o’zbek hikoyachiligida inson ruhiyati, ma’naviy tanlov, jamiyat

va shaxs munosabati kabi masalalarning chuqur yoritilishi G'arb adabiyotidagi ekzistensial tajriba bilan qiyosiy tadqiq qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

9. TUSHKUNLIK MODUSI VA RAMZ POETIKASI

Tushkunlik holatini bevosita tasvirlash ko'pincha uning estetik imkoniyatlarini cheklaydi. Shu sababli modernistik adabiyotda ramz katta ahamiyat kasb etadi [1; 6]

Ramzning asosiy xususiyati shundaki, u bir vaqtning o'zida bir necha semantik qatlamni birlashtiradi.

Kafka ijodidagi qafas:

jismoniy qamoq + ijtimoiy begonalashuv + ruhiy chegaralanganlik.

Kamyu ijodidagi Sizif:

jazolangan inson + takroriy hayot + absurd + ongli qarshilik.

Eshonqul ijodidagi maymun:

inson + instinkt + tarixiy zo'ravonlik + ma'naviy tanazzul.

Yo'ldoshevdagi vaqt va matematik obrazlar:

ilm + imkoniyat + umr + vaqtning qaytmasligi.

Shu sababli ramz tushkunlik modusi poetikasining eng samarali vositalaridan biridir.

10. MIFOPOETIK TAFAKKUR VA TUSHKUNLIK

Mif modernistik adabiyotda o'tmishning oddiy takrori emas. U zamonaviy inson muammolarini umumlashtirishga xizmat qiluvchi struktura sifatida ishlaydi.

Kamyu Sizif mifidan foydalanib, zamonaviy insonning absurd mavjudligini ifodalaydi.

Joys qadimgi mifologik strukturalarni zamonaviy Dublin hayoti bilan bog'laydi.

Kafka esa diniy, bibliyaviy va mifologik motivlarni zamonaviy insonning begonalashuvi bilan uyg'unlashtiradi.

O'zbek adabiyotida esa mifopoetik tafakkur milliy folklor, Sharq falsafasi va tarixiy xotira bilan bog'lanadi.

Shuning uchun G'arb va o'zbek mifopoetik tafakkuri o'rtasida umumiy struktura mavjud bo'lsa-da, uning semantik mazmuni bir xil emas.

11. TUSHKUNLIK MODUSINING POETIK TRANSFORMATSIYASI

G'arb adabiyotidan zamonaviy o'zbek nasriga o'tish jarayonida tushkunlikning mazmuni sezilarli darajada o'zgaradi.

G'arb modernizmida:

inson → absurd → begonalashuv → yolg'izlik

modeli ustun bo'lsa,

zamonaviy o'zbek nasrida:

inson → ma'naviy inqiroz → o'zlikni anglash → ma'naviy izlanish
modeli kuchliroq namoyon bo'ladi.

Bu farqni milliy dunyoqarash bilan bog'lash mumkin.

O'zbek adabiy tafakkurida insonning hayotdagi ma'nosi ko'pincha axloq, ma'naviyat, e'tiqod, xotira, burch va komillik tushunchalari bilan bog'lanadi [15; 16]. Shu sababli tushkunlik

mutlaq yakun sifatida emas, balki qahramonni ichki anglashga olib boradigan jarayon sifatida talqin qilinadi.

Bu holat zamonaviy o'zbek hikoyachiligining G'arb modernizmi bilan ijodiy dialogini ko'rsatadi.

12. TUSHKUNLIK MODUSINING ASOSIY POETIK BELGILARI

Tahlil asosida zamonaviy adabiyotdagi tushkunlik modusi quyidagi poetik belgilar orqali ifodalanishini ko'rish mumkin:

1. Ichki monologning kuchayishi.
2. An'anaviy syujetning zaiflashuvi.
3. Ramziy obrazlarning ko'payishi.
4. Mifologik motivlarning qayta ishlanishi.
5. Vaqtning xronologik emas, psixologik tashkil qilinishi.
6. Qahramonning jamiyatdan begonalashuvi.
7. Shaxs va mavjudlik o'rtasidagi ziddiyat.
8. Ma'no izlash motivining kuchayishi.
9. Tashqi voqeadan ko'ra ichki jarayonga urg'u berilishi.
10. Ochiq yoki ko'p ma'noli yakun.

Mazkur belgilar zamonaviy o'zbek hikoyachiligida G'arb modernizmi bilan tipologik aloqani ko'rsatadi.

13. G'ARB MODERNIZMI VA O'ZBEK NASRIDA TUSHKUNLIK MODUSINING FARQLARI

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, G'arb va o'zbek adabiyotidagi tushkunlik modusi o'rtasida ham umumiylik, ham muhim farqlar mavjud.

Umumiylik:

- inson ruhiyatiga chuqur e'tibor;
- begonalashuv;
- ichki yolg'izlik;
- ramziy tafakkur;
- mifopoetik tasvir;
- an'anaviy syujetdan chekinish.

Farqlar:

G'arb modernizmida absurd ko'pincha yakuniy falsafiy muammo sifatida namoyon bo'ladi;

o'zbek nasrida esa absurdga o'xshash holatlar ma'naviy va axloqiy izlanish bilan bog'lanadi; Kafka qahramoni ko'pincha tizim oldida ojiz;

Kamyu qahramoni isyon orqali erkinlik izlaydi;

Eshonqul qahramoni tarixiy va ma'naviy xotira bilan yuzlashadi;

- Yo'ldoshev qahramoni umr, vaqt va amalga oshmagan imkoniyatlar haqida mushohada qiladi.

Demak, zamonaviy o'zbek nasrida G'arb modernizmining shakliiy imkoniyatlari qabul qilingan bo'lsa-da, uning mazmuni milliy poetik tafakkur asosida qayta kodlangan.

XULOSA

XX asr G'arb adabiyotida yuzaga kelgan tushkunlik modusi modernistik

va ekzistensial estetik tafakkurning muhim tarkibiy qismi sifatida shakllandi. Ushbu estetik yo'nalish insonning ruhiy kechinmalari, yolg'izligi, begonalashuvi, erkinlikka intilishi va hayot mazmunini izlash jarayonini badiiy tadqiq etishga qaratilganligi bilan ajralib turadi [4; 6; 7]. Birinchi va Ikkinchi jahon urushlari, sanoatlashuv, urbanizatsiya hamda ma'naviy qadriyatlarning inqirozi natijasida insonning ichki olami adabiyotning asosiy tadqiqot obyektiga aylandi. Natijada realizmning tashqi voqelikni aks ettirish tamoyili o'rnini modernizmning ruhiy-psixologik tasvir usullari egalladi.

Tadqiqot davomida Frans Kafka, Alber Kamyu va Jeyms Joys ijodida tushkunlik modusi turli poetik shakllarda namoyon bo'lishi aniqlandi. Kafka asarlarida ushbu modus absurd, ramz va mifopoetik tafakkur orqali ifodalanadi. Uning qahramonlari jamiyat tomonidan anglanmaydigan, ichki iztiroblar girdobida yashaydigan shaxslar bo'lib, ularning fojeasi inson va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatning badiiy modelini yaratadi. Ayniqsa, "Ochlik ustasi" hikoyasi insonning ma'naviy pokligi, e'tiqodi va o'zligini saqlab qolish yo'lidagi kurashini ramziy obrazlar vositasida ochib beradi.

Alber Kamyu absurd falsafasiga yangicha mazmun yuklaydi. Uning nazariida insonning mavjudligi bema'ni ko'rinsa-da, aynan shu bema'nilikni anglash va unga qarshi isyon qilish insonning eng oliy ma'naviy fazilatidir. "Sizif haqidagi asotir" hamda "Isyonkor inson" asarlarida absurd va isyon

tushunchalari inson erkinligi hamda axloqiy mas'uliyatining falsafiy asoslari sifatida talqin qilinadi. Kamyu uchun san'at ham ma'nosizlikka qarshi ma'naviy qarshilik shaklidir.

Jeyms Joys esa modernistik poetikaning yangi ifoda vositalarini yaratdi. Ong oqimi, ichki monolog va assotsiativ tafakkur yordamida u inson psixologiyasining eng nozik qatlamlarini badiiy tadqiq etdi. Shu jihatdan Joys poetikasi XX asr modernistik adabiyotining rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatdi.

Maqolada G'arb modernistik estetikasining zamonaviy o'zbek hikoyachiligiga ta'siri ham qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilindi. Nazar Eshonqul va Abduqayum Yo'ldoshev hikoyalarida ramz, metafora, mifopoetik tafakkur hamda psixologik tasvir usullarining faol qo'llanilishi G'arb modernistik poetikasi bilan mushtaraklikni namoyon etadi [18–20]. Biroq ushbu asarlarda Sharq falsafasi, islomiy axloq va milliy tafakkur ustuvorlik qilgani sababli tushkunlik modusi mutlaq umidsizlik emas, balki ma'naviy komillikka intilish yo'lidagi sinov sifatida talqin qilinadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy o'zbek hikoyachiligida G'arb adabiy-estetik an'analari bevosita ko'chirib olinmagan, balki milliy badiiy tafakkur asosida qayta talqin qilingan. Natijada yangi poetik tafakkur shakllanib, ramziy va mifopoetik tasvir usullari inson ruhiyatini tadqiq etishning samarali vositasiga aylandi [15;20;21]. Bu esa

milliy hikoyachilikning jahon adabiy jarayoni bilan uyg'un rivojlanayotganini tasdiqlaydi.

Kelgusida G'arb modernizmi va o'zbek nasridagi ekzistensial poetikani komparativ adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan chuqurroq tadqiq etish, ayniqsa, ramz, mif va psixologik tasvir tizimining tipologik umumiylik hamda farqli jihatlarini o'rganish dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

ILMIY XULOSALAR

1. Tushkunlik modusi XX asr adabiyotida mustaqil estetik hodisa sifatida shakllangan bo'lib, u faqat pessimizm emas, balki insonning o'zligini anglash jarayonini ham ifodalaydi.
2. Kafka poetikasida tushkunlik absurd, begonalashuv va insonning tushunarsiz tizim oldidagi ojizligi bilan belgilanadi.
3. Kamyu ijodida tushkunlik absurdni anglashdan boshlanib, isyon va erkinlik g'oyasi bilan transformatsiyalanadi.
4. Joys poetikasida tushkunlik inson ongining murakkab ichki

harakati, o'zlikni izlash va ijodiy mustaqillik jarayonida namoyon bo'ladi.

5. Zamonaviy o'zbek nasrida G'arb modernistik poetikasining shakliy va estetik imkoniyatlari milliy tafakkur asosida qayta talqin qilingan.
6. Nazar Eshonqul ijodida tushkunlik tarixiy xotira va ma'naviy yemirilish muammolari bilan bog'liq bo'lsa, Abduqayum Yo'ldoshevda u vaqt, taqdir va amalga oshmagan imkoniyatlar muammosi orqali ifodalanadi.
7. Ramz va mifopoetik tafakkur tushkunlik modusi poetikasini shakllantiruvchi asosiy vositalardan biridir.
8. G'arb va o'zbek adabiyotidagi tushkunlik modusi o'rtasidagi asosiy umumiylik inson ruhiyatini chuqur tadqiq etishda, asosiy farq esa mazkur ruhiy holatga beriladigan falsafiy-ma'naviy talqinda namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abrams, M. H., Harpham, G. G. *A Glossary of Literary Terms*. — Boston: Cengage Learning, 2015. — 432 p.
2. Barry, P. *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. — Manchester: Manchester University Press, 2017. — 320 p.
3. Bloom, H. *The Western Canon: The Books and School of the Ages*. — New York: Riverhead Books, 1994. — 578 p.
4. Camus, A. *The Myth of Sisyphus and Other Essays*. — New York: Vintage International, 1991. — 212 p. "An Absurd Reasoning" — p. 3; "The Absurd

- Man" — p. 66; "Absurd Creation" — p. 93; "The Work of Franz Kafka" — p. 124.
5. Camus, A. *The Rebel: An Essay on Man in Revolt*. — New York: Vintage International, 1992. — 320 p. "Metaphysical Rebellion" — p. 21.
 6. Childs, P. *Modernism*. — London: Routledge, 2008.
 7. Eagleton, T. *Literary Theory: An Introduction*. — Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
 8. Joyce, J. *Ulysses*. — London: Penguin Classics, 2000.
 9. Joyce, J. *A Portrait of the Artist as a Young Man*. Ed. Jeri Johnson. — Oxford: Oxford University Press, 2008. — 289 p.
 10. Kafka, F. *The Complete Stories*. Ed. Nahum N. Glatzer. — New York: Schocken Books, 1971. — vii + 486 p.
 11. Sartre, J.-P. *Existentialism Is a Humanism*. — New Haven: Yale University Press, 2007.
 12. Кафка Ф. *Процесс*. — Москва: Эксмо, 2020.
 13. Камю А. *Миф о Сизифе*. — Москва: АСТ, 2021.
 14. Камю А. *Бунтующий человек*. — Москва: АСТ, 2022.
 15. Қуронов Д. *Адабиёт назарияси асослари*. — Тошкент: Akademnashr, 2018.
 16. Rasulov A. *Badiiylik — bezavol yangilik*. — Toshkent: Sharq, 2007.
 17. Eshonqulov J. *Folklor: obraz va talqin*. — Qarshi: Nasaf, 1999.
 18. Yo'ldoshev A. *Puankare*. — Toshkent: Akademnashr, 2013.
 19. Eshonqul N. *Maymun yetaklagan odam*. — Toshkent, 2004.
 20. Orazbaeva A., Ruzmurodova R. "Nazar Eshonqulning 'Maymun yetaklagan odam' hikoyasida ramziy va timsoliy nutq". — Qoraqalpoq davlat universiteti materiallari
 21. Ochilova U. "Moral ambiguity and the collapse of ethical certainty in Nazar Eshonqul's *Maymun yetaklagan odam* and other stories". — *Cogent Arts & Humanities*, 2026. DOI: 10.1080/23311983.2026.2642627
 22. Xujaev, M. (2020). Mahmudkhuj Behbudiy as a leader of jadid reforms. *The Light of Islam*, 3, 39-47.
 23. Xujayev, M. I. (2018). THE COVERAGE OF THE PROBLEM OF NATIONALITY AND ITS ROLE ON THE PRESENT DAY IN AHMAD ZAKI VALADI'S WORK. *Мировая наука*, (6 (15)), 61-63.
 24. Хужаев, М. И. (2018). АҲМАД ЗАКИ ВАЛИДИЙНИНГ ДИНИЙ-ФАЛСАФИЙ МЕРОСИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ. In *Инновационные подходы в современной науке* (pp. 177-182).
 25. Khujaev, M. (2024). AHMED ZAKI: ON THE IDEAS OF THE PHILOSOPHY OF HISTORY. *Экономика и социум*, (1 (116)), 235-239.